

V spominu se je sprehodila po sadovnjakih, v katerih je sanjarila v otroštvu, in se v vrtinčenju čebel vrnila pod nebo velikih skomin: in to, da je lahko pred smrtjo spet zaznavala svet z otroškimi tipalkami, je bil po njenem poslednji blagoslov Gospoda, čigar veličine ni nikdar nehala opevati. In zdaj na pot, čas je. Naj vzame svoje rožne vence in trakove, nedeljska spodnja krila in solsticijske večere, in se pridruži veliki bratovščini mrtvih; naj odpoje nevihtne in nebesne psalme, nato pa se poslovi od svežih sadovnjakov. Evgenija je bila pripravljena; morala je samo še predati svojo zapuščino, kolikor jo je bilo, in za zmemrom zapreti vrata za časom kamric. (Barbery, str. 129–130)

Oglejmo si še slovo Backmanove babice. Babica je preživljala terminalno obdobje v bolnišnici, ki jo je vodila njena hčerka. Kljub skrbni negi je bila babica nemirna, dobro se je počutila le v bližini svoje vnukinje. Med umiranjem za rakom je babica izročila vnukinji skrb za »grad«, to je za sostanovalce v njihovi veliki hiši. Osnovno sporočilo babice je, da so ljubeči medčloveški odnosi najboljše zdravilo, da se splača vlagati v odnose ter da je potrebno sprejemati tudi posebnosti in posebnosti, kajti v vsakemu človeku je tudi košček posebnosti.

Evgenija je čudovit spoj uravnovešenosti in modrosti v ženski, v globoki povezanosti z naravo in vživljanjem v človeško dušo, ki zdravi duševne in socialne rane. *Kaj je pravzaprav zdravljenje drugega, kot označanje miru? In kaj življenje, če ne življenje za ljubezen?* (Barbery, str. 109). Tudi sporočilo Buckmanove babice je podobno, le da se Evgenija spravlja z ljudmi in življenjem sproti, medtem ko Backmanova babica to naredi na koncu svojega življenja, kot pove že naslov knjige *Babica vas pozdravlja in se opravičuje*.

Ksenija Ramovš

David Clark (2018). *Cicely Saunders – A Life and Legacy*. New York, Oxford University Press; 335 strani.

CICELY SAUDERS, UTEMELJITELJICA MODERNE PALIATIVNE IN HOSPIC OSKRBE

Ob 100. obletnici rojstva Cicely Saunders, utemeljiteljice moderne paliativne in hospic oskrbe, je izšla njena druga biografija. Zadnji dve desetletji je njeno delovanje sistematično popisoval David Clark in ga dopolnil s številnimi ekskluzivnimi intervjuji. Profesor David Clark je predavatelj socialne medicine na Univerzi v Glasgowu in podpredsednik Evropskega združenja za paliativno oskrbo. Iz zbranega gradiva sta nastali dve deli: Izbrana dela Cicely Saunders in biografija *Life and Legacy*. Knjiga predstavi osebnost, pionirsko delo Dame Cicely – tako je želela biti nazivana – in njen znanstveni prispevek k oskrbi umirajočih. Lucidno pripoved šestih poglavij, ki prikažejo in povežejo njeno osebnostno in strokovno rast, uvede in zaključijo avtorjeva beseda.

V prvem poglavju: *Saundersovi z Visokega (1918–1938)* v podpoglavjih: Začetki, Čustveno področje, Šolski dnevi, Philip Gordon Saunders, Mary Christian Knight, Življenje s Saundersovimi in Ženstvenost, opiše njene korenine, družino in odraščanje do študijskih let.

Drugo poglavje, *Družbene vede, zdravstvena nega, socialno delo (1938–1951)*, s podpoglavji: Prvo obdobje na Oxfordu, Medvojno usposabljanje za nego, Drugo obdobje na Oxfordu, Evangeličanska socialna delavka, David Tasma in Posledice, predstavi študijsko pot, ki jo je Saundersova prehodila pred študijem medicine. To je tudi obdobje srečanja z Davidom Tasmom, prvim Poljakom, ki je zaznamoval njeno pot z besedami: »I'll be window in your home«.

V tretjem poglavju, *Zdravnica (1951–1957)*, ki zajema: Vpliv Normana Barretta, Sancte et Sapienter, Pacienti in njihov svet, Evangeličanski krog, Povezovanje njenih izkušenj in Praktični prikazi, je opisana odločitev za študij medicine, ki ga je začela s 33. let ter nastanek prvih strokovnih član- kov. »Učenje umetnosti in umetnost vizije (1957–1967)«.

Četrto poglavje poveže podpoglavja: Desetletje sprememb, Pri sv. Jožefu, Antoni Michniewicz, Gospa G. in Gordon Saunders, Totalna bolečina, Klinične študije, Marian Bohusz-Szysko, Pisanje, pisanje, pisanje, Religiozna razmišljanja in ambicija St. Christopher's, Naj se zgodi, Rastoča mre- ža in Hospic odpre svoja vrata. V njem so predstavljeni temelji zapuščine Dame Cicely. Sedemletno spremljanje gospe G. ji odpre spoznanje, da duhovnost nekateri doživljajo preko obiska cerkva, verskih obredov, drugi preko sv. pisma, tretji preko ljudi, ki so poslani v njihova življenja. Ob izgubi očeta in Antonija, drugega Poljaka v njenem življenju, začne zapisovati molitveni dnevnik, ki razkriva njeno globoko žalova- nje, prepoznavanje križa odrešenja, prehod v drugo cerkev in odkrivanje hvaležnosti, ki premaguje žalovanje.

Peto poglavje *Širjenje hospica po svetu (1985–1967)* zajema: gibanje Hospic, St. Christopher's napreduje, Prijatelji, družina in poroka, Klinične teme in vprašanja, Zore- nje idej, Globalni vpliv, Nagrade in priznanja, Srečanje z zapisovalko biografije ter Osebnih in poklicnih izzivi. To poglavje opisuje priza- devanja, da bi se gibanje *hospic* širilo v vse namestitve bolnikov, tudi domače okolje in preprečilo zanemarjanje umirajočih ter medikalizacijo smrti. Izpostavi pomembnost izobraževanja, saj morajo zaposleni razumeti svoje poslanstvo ob umirajočih. Izpostavljena je njena pozornost na izbiro primernih besed,

da je vedno v središču obravnave človek in ne njegova bolezen. Opisan je nastanek njene prve knjige *Care of dying*, ki je izšla leta 1978. Dobra oskrba in lajšanje bolečine sta argu- menta, zaradi katerih evtanazija ni potrebna. Ljudje se bojijo umiranja, ne smrti.

Zadnje poglavje *Refleksija, bolezen, izgu- ba in smrt (1985–2005)* vsebuje podpoglavja: Dobri in slabi časi, Z Marijanom, Razvijajoče področje, Zadnja leta v hospicu, Osebne na- grade, Radio, televizija, intervjuji, Fotografije, portreti in skulpture, Revizija preteklosti: David, Antoni in Marian, Prepričanje in »Cantus Firmus« ter Bolezen in smrt.

Epilog z obrazložitvijo veličine njenega dela lepo povzame sicer mestoma zelo po- drobne opise osebnih doživetij, zlasti tistih o srečanjih s tremi Poljaki. Čeprav se bralcu postavlja vprašanje, ali je razkrivanje tako osebnih izkušenj primerno, olajša razumeva- nje nastanka hospica in gibanja *hospic*, kot si ga je zamislila Dama Cicely Saunders. Njeno, ne le za današnje razmere neprofesionalno, nenehno prestopanje meja med zasebnim in profesionalnim, je rušilo vsa pravila obnaša- nja, a polagalo temelj holističnega pristopa v oskrbo umirajočih.

Vsakemu poglavju sledi bogat seznam virov, ki bralcu omogoča še podrobnejši vpogled v bogato, sistematično urejeno zapuščino Saundersove. O tem priča tudi v nekaj dneh pridobljen zapis arhivarja Kings Collega o obisku Dame Cicely Saunders iz leta 1973 v Zagrebu, ki ga je pridobila avtorica te recenzije. K temu je pripomogla vzpodbuda avtorja knjige, ki je arhivu zapu- stil bogat opus zapisov osebnih pogovorov s Saundersovo in drugih virov, ki še niso bili objavljeni in do izdaje knjige javnosti niso bili dostopni.

Knjiga odpira tudi kritičen pogled na njeno delo v zadnjih letih življenja. Ne gre za dvom v njen znanstveni prispevek, ampak v

način upravljanja hospica, katerega ustanoviteljica nikakor ni mogla izpustiti. Kljub temu je hospic St. Christopher` s še danes edinstvena ustanova, ki povezuje oskrbo umirajočih ob hkratni skrbi za zaposlene, raziskovanje ter izobraževanje. Takšna organiziranost je omogočila izmenjavo, povezovanje znanstvenih dognanj na svetovni ravni. Takrat še v tiskani obliki je Saundersova izmenjevala članke z začetniki paliativne in hospic oskrbe. Med njimi so: Balfour Mount, pionir paliativne oskrbe v Kanadi, Elisabeth Kübler Ross in Florence Wald iz Združenih držav Amerike. Veliko je potovala, po srečanjih s tremi Poljaki zlasti po njej ljubi Vzhodni Evropi, Poljski. Njena udeležba na Vzhodno evropski konferenci *Eeastern European Conference on Cancer Control* v Zagrebu, maja 1973, zato ni naključje.

Knjiga detajlno predstavlja temeljna spoznanja, do katerih se je prebila Saundersova v poklicu medicinske sestre, socialne delavke in zdravnice. To so: pomen odnosov, poslušanje, obravnava bolnika in njegovih bližnjih kot enovite celote, nujnost stalnega nadzora nenehne bolečine in gotovo najpomembnejšega fenomena *totalne bolečine*. Z njim Saundersova utemeljuje potrebo po celostni obravnavi človeka, kot nedeljive celote, saj se obvladovanje bolečine ne nanaša le na lajšanje fizičnih simptomov, ampak tudi na prepoznavanje človekovih emocionalnih in duhovnih stisk. Obravnava slednjih je v Sloveniji malo raziskana in v praksi pogosto omejena zgolj na religiozne

potrebe. Prav vidik duhovne oskrbe, ki se kaže v sočutni prisotnosti in aktivnem poslušanju zaposlenih oskrbovalcev, je v knjigi lepo predstavljen. Avtor ne pozabi omeniti tudi vpliva C. S. Lewisa, V. Frankla, T. de Chardina ki so bili duhovni navdih Saundersove pri oblikovanju hospica v obliki, kakršen je nastal. Avtor v epilogu kritično oceni »kolosalni« prispevek Saundersove in izpostavi prepričanje, da bodo posamezna področja njenega delovanja, kot so njena filozofija, prepričanja in delo samo, zagotovo deležna nadaljnjih raziskovanj (str. 318). Dodano je imensko kazalo, indeks, ki omogoča preglednejše iskanje oseb in tem, ki jih knjiga zajema.

Čeprav je knjiga zelo podroben biografski zapis, bi z njenim prevodom pridobili vpogled v temeljna razmišljanja in osnove razvoja celovite paliativne oskrbe. Ta tudi v Sloveniji potrebuje razumne zagovornike, da bi ne prehajali v paliativo (evforično navdušenje nad paliativno oskrbo), ampak zagovarjanje paliativnega pristopa, ki pomeni ohranjanje človekovega dostojanstva in kakovosti njegovega življenja do zadnjega diha. S tem bi tudi slovenskim bralcem predstavili argumente proti evtanaziji, kot jih je Dama Cicely Saunders izpostavila v več znanstvenih prispevkih (str. 130–131, 249–251).

Prevod bi bil primerna študijska literatura za vse, ki se pri delu srečujejo z oskrbo hudo bolnih in umirajočih.

Irena Švab Kavčič